

MED SKRUVAT GRAVALLVAR

Athena Farrokhzads *Åsnans år* slår ner mitt i valrörelsen som en på en gång självrannsakande uppgörelse med poetens eget arbetspatos och en sylvass satir av en arbetsbesatt samtid. Hedvig Ljungar läser dikter som elegant undviker all form av självrättfärdighet och som med sin underfundiga humor får henne att tänka på Tage Danielsson.

[Lyssna till recensionen? Klicka på pilen!]

”Utan tvivel är man inte klok”, skrev Tage Danielsson i *Tankar från roten*, en tankebok och samling av aforismer och verser publicerade i tidningen *Arbetaren* mellan 1975 och 1980. Jag tänker ideligen på Danielsson när jag läser Athena Farrokhzads nya diktsamling *Åsnans år*. Den handlar om åsnan. Men vem är egentligen åsnan?

Åsnan är djuret som får en pinne med snöre och morot fastsurrad om ryggen och nacken. Uthållig som hon är fortsätter åsnan följa den dinglande rotfrukten medan människan låter piskan vira över djurets bakdel. Åsnan är Maria och Josefs färdmedel när de rider in i Egypten med det nyfödda Jesusbarnet. Hon är i hög grad en litterär gestalt: också Mulla Nasruddin, sagofiguren som sedan 1200-talet uppträder i otaliga gestalter bland annat i sydvästra Asien, Nordafrika och på Balkanhalvön, tar sig fram på en åsna. Medan den verklighetsfrånvände Don Quijote rider hästen Rosinante färdas den jordnära Sancho Panza på en åsna. Bland vännerna i *Nalle Puh* lever den melankoliska Ior i sitt enkla tält. Och – icke att förglömma – i *Sunes jul* fick Sune spela åsnebakdel i julspelet till den söta flickans hånskratt.

Åsnan är proletären med det sträva taglet och skulderkorset – den omisskännliga svarta randen som går tvärsöver ryggen. I USA är åsnan sedan 1828 det demokratiska partiets symbol. Dåvarande presidenten tillika demokraternas grundare Andrew Jackson kallades nedlåtande för *jackass* av sina motståndare, och började som svar på tal själv att använda åsnan som emblem.

Åsnan är djuret som bär och bär, också i *Åsnans år*, som börjar med att diktjaget köper en porslinsåsna på loppis med sin dotter. Hemma fyller de tillsammans korgarna som åsnan har på var sida om bålen med kryddor. Det blir inledningen på en angelägen dikt om ett paradoxalt djur och en främmande samtid:

**Förr, filosoferar åsnan, respekterade man mig
Okej, respekterade är kanske inte rätt ord
men man vidkändes åtminstone min existens
man bemödade sig om en gnutta galanteri
Ursäkta att jag går med ryggen till, kunde man säga
när man fullastad ledde mig genom öknen
Inte alls frun, kunde jag genmäla, på bristningsgränsen
blommor har ingen baksida
Man lindade in utsugningen i en viss finess
Nu har rovdriften avskaffat de sista smulorna av politess
Man dinglar inte ens en morot för motivationen
Priset på grönsaker stiger och ingen orkar spela teater
när det ändå är piskan som gör jobbet**

Ömsom uppfylls åsnan i boken av drömmen om en rättvis värld, ömsom idisslar hon hö. När arbetsvillkoren blir oacceptabla bildar hon tillsammans med sina likar *Radical Ass Fraction* (RAF). Ior är en av de anslutna, han står vid kolgruvan och agiterar.

**Under fordismens glansdagar levde en strävsam åsna
som knep käft i hopp om befordran
Hon gjorde ett så oklanderligt jobb att hennes husbonde
ville veta om hon kunde leverera likvärdigt till mindre kostnad
Husbonden halverade matrasonen och åsnan fortsatte prestera
Hon klagade inte eller kanske hörde ingen hennes klagan
eftersom hennes röst var så svag
Varje dag skar husbonden ner på födan tills han en dag
tog bort det sista återstående halmstrået
Hur kunde det hända, utbrast husbonden
när han strax därpå fann åsnan död**

Nästan tio år har gått sedan Athena Farrokhzad debuterade med diktsamlingen *Vitsvit*. Den var stram till formen. 2016 kom *Trado*, som Farrokhzad skrev med Svetlana Cârsteian, och för tre år sedan publicerades *I rörelse*, en samlingsvolym av dikter skrivna under flertalet år och som av det skälet var formmässigt mer omväxlande. *Åsnans år* har samma politiska utgångspunkt som författarens tidigare diktsamlingar men är varken formmässigt strikt som *Vitsvit* eller kalejdoskopisk som *I rörelse*. Texten är en sammanhållen, berättande prosadikt utan titlar, och som exemplen ovan visar är tonen uppfordrande. Ofta förekommer drag av allegori och fabel: "Flink som en flicka, dum som ett får, alla år är åsnans år". Boken är den absolut bästa jag har läst av Athena Farrokhzad.

Utförandet ställer frågan om litteraturens förhållande till samhället på sin spets: exakt vad gör en dikt – vad kan den göra – med världen? *Åsnans år* har ett explicit ärende, ändå blir dikten inte instrumentell. Man kan nog säga att texten uppfyller Adornos tanke om att "ingenting som inte finns i verken, i deras egen gestalt, legitimerar någon slutsats om vad deras substans, det diktade, representerar samhälleligt sett". Som Mikael van Reis föreslagit är en följd av det resonemanget att "[d]iktens dröm om en radikalt annorlunda värld vittnar [...] negativt om den

rådande samhälleliga disharmonin. Poesins samhällighet är på så vis inverterad genom språkets sublimes spektrum av klanger och betydelser”.

Den figuren är lika vacker som potentiellt cirkulär: för hur vet man vilka slags sublimes klanger och betydelser som bär på samhällighet? Gör inte alla klanger och betydelser det? Jo, tycks åsnan ia. Iii-aaa. Eller som Adrienne Rich har formulerat det i Farrokhzads översättning: ”Poesin har aldrig haft någon chans att ställa sig utanför historien”.

Ett utmärkande drag för utförandet i *Åsnans år* är att diktens politiska incitament är befriat från viss annan samtida diktningens upptagenhet vid sin egen otvivelaktiga klokhet. Här finns inga diktjag i sikte som slår sig för bröstet av smärta över jordens undergång vid källsorteringen på Mariatorget och stoppar papperspåsen från Urban Deli-brödet i den ena containern och den tömda naturvinsflaskan i den andra. *Åsnans år* framför sin övertygelse utan att samtidigt skriva in sig i den marknadslogik som innebär att diktens grad av förmedlad upplysning bidrar till litteraturens – och, uppsåtligt eller ej, författarens – säljbarhet. Här blir effekten istället att läsaren får syn på sin betydande roll i sammanhanget genom en text som underminerar hennes ego. Det är upplivande och upprivande.

Ett skäl till att dikten fungerar på det sättet tror jag handlar om Farrokhzads bruk av humor, som varken är cyniskt svart eller distanserat ironiskt, utan genomsyras av ett skruvat gravallvar. Samtidens politiska odörer återges med blinkningar till sedelärande berättelser som hos Mulla Nasruddin. Språkligt är det underfundigt som hos Danielsson, ofta med roliga slutrim.

Parallellt pågår och skildras i vardagliga scener diktjagets minne och historia, delvis genom sorgen över två dödade bröder och en förlorad mormor. Därtill gestaltas relationerna till de två döttrarna och en högt älskad partner. En passage drabbar mig särskilt: dottern har planterat tulpanlökar i lägenhetshusets gårdsrabatt, de tar tid på sig att komma upp, och just som de slagit i blom mejas de ned av en gräsklippare. Flickan blir mindre förtvivlad än mamman – lökarna finns ju kvar under jorden? Också det är åsnan: naiviteten, hoppet.

**Du är en intelligent åsna, säger stoet till sitt föl
sluta säga att du vill vara häst
Men mamma, mamma, mamma
Nej, älskling, inga men
Men mamma, stämmer det som de säger
Är det sant att vi är det trögaste djuret
att vi är det lataste som gått på fyra ben
att vi är fattiglappar överrepresenterade i dumbomstatistiken
Nej, älskling, lyssna inte på det örat, det stämmer inte
Men grisen då, mamma, stämmer det med grisen
Vad pratar du om, älskling, vilken gris
Stämmer det att grisen är det lortigaste djuret
Ja, det stämmer tyvärr, håll dig borta från grisen**

Åsnan är orken och tilliten. Den löjeväckande dumma envisheten. Jag läser *Åsnans år* under valrörelsen 2022. Det ska löna sig att arbeta, piska och morot. Att hårt arbete lönar sig för fler än ytterst få är en lögn, det vet alla, också diktjaget, som tampas med insikten att själv vara en del av systemet:

/.../

**jag föraktade alla som trodde att hårt slit skulle löna sig
jag föraktade mig själv som trodde att det var slita hårt jag gjorde
jag sa till mig själv att arbete inte var livets mått
jag sa till min dotter att lättja var den största dygden
Men jag trodde det lika lite som jag trodde
att hon skulle få en hamster i present**

Så vad skulle hända med åsnan om kacklet om arbetslinjen tystnade? Frihet? Eller är åsnan också en självuppfyllande profetia? *Åsnans år* är en vild utopi, en skarpsynt satir och en sträng självrannsakan. Man läser och efteråt tänker man: den som saknar tvivel kan rimligtvis inte vara klok. Icke desto mindre råder det något tvivel om att man är mycket oklok. Iii-aaa.

Åsnans år

Athena Farrokhzad

Albert Bonniers förlag, 2022

Fotograf: Märta Thisner